

Pripovedovanje zgodb – tudi pravljic – je bilo v preteklosti namenjeno ne le otrokom, temveč predvsem odraslim, saj je imelo pripovedno izročilo pogosto zelo stare korenine in različne sporočilnosti. Z nekaterimi pripovedmi pa so želeli odrasli med drugim tudi posvariti otroke pred nevarnostmi, ki prežijo nanje v njihovem domačem okolju in po svetu.

Čudežne pravljice, ki so osrednji žanr te knjige, kljub temu, da veljajo danes za otroške pripovedi, pogosto vsebujejo sestavine, ki zbuja strah ali so celo okrutne. V njih nemalokrat nastopajo roparji, tatovi, čarovnice in čarovniki, hudobne mačeh, velikani, vrage in drugi grozo vzbujajoči liki. Priznani italijanski pisatelj Italo Calvino je v predgovoru k svoji zbirki italijanskih pravljic zapisal: »To, v čemer smo danes navajeni videti 'književnost za otroke', tam, kjer je živel kot del ustne tradicije, še v 19. stoletju (in morda tudi danes) ni bilo namenjeno samo eni starostni skupini. To je bila pripoved o čudežih in celosten izraz pesniških potreb tiste faze v kulturi.«* Folklorne pripovedi so namreč pogosto precej robate in nemalokrat vsebujejo srhljive vsebine, ki jih otroci dojemajo kot strašljive ali celo grozljive.

Ena prvih pravljčnih zbirk, ki je bila namenjena otrokom, je bila knjiga francoskega pisatelja Charlesa Perraulta *Pravljice mame gosi* (*Les Contes de ma mère l'oie*, 1697). Večji premik v zbiranju in objavljanju ljudskih pravljic pa je prinesla šele romantika, ko se je povečalo zanimanje za folklorno izročilo. V tem času sta brata Jacob in Wilhelm Grimm s svojo zbirko *Otroške in hišne pravljice* (*Kinder- und Hausmärchen* 1812, 1815) razvila nov koncept zbirk pravljic, ki je navdihnil številne zbiratelje širom po Evropi. S svojo zbirko pravljic sta začrtala nove smernice pravljčnim zbirkam, ki so prirejene otrokom, četudi v njih ne manjka grozljivih prizorov, strašljivih prikazni in okrutnih dejanj. Vendar pa kljub tovrstnim strah vzbujajočim zapletom in nadnaravnim nasprotnikom ter težavnim okoliščinam junaki in junakinje najdejo pot, ki jih popelje do sreče, kraljevskega prestola ali do bogastva.

Narativni stil pravljic je pogosto preprost in jedrnat, saj je stkan iz številnih življenjskih izkušenj in čustvovanj preprostih ljudi. Nadarjen pripovedovalec ali pripovedovalka lahko izpelje zgodbo brez olepšav in obsežnih opisov, tudi izjemno tekoče in jezikovno dovršeno v umetniškem slogu do konca. Manj nadarjeni pripovedovalci in tudi zapisovalci pravljic so sicer ohranili pripovedi, vendar v bolj okorni in ne tako poetični obliki. Vendar pa se stroka drži pravila, da ne popravlja

* Italo Calvino v spremni besedi k svoji zbirki italijanskih pravljic (*Fiabe Italiane*, 1956). Slovenski prevod: *Italijanske pravljice 1*. Ljubljana: Mladinska knjiga 2020, str. 49.

originalnih virov, zato so v naši zbirki zgodbe zapisane tako, kot so bile zbrane v rokopisih, različnih publikacijah ali posnete na magnetofonski trak – torej brez olepšav, priredb ali vidnih popravkov.

Pravljice, četudi istega pravljničnega tipa, so lahko zelo raznolike tako po vsebini kot po načinu pripovedovanja. Umeščamo jih sicer v vsebinsko sorodno slovstveno folklorno izročilo, vendar so odstopanja od osnovnega tipa pogosto zelo velika. Pripovedovalci črpajo navdih za pripovedi, ki so se prenašale iz generacije v generacijo v domačem okolju, in vnašajo vanje življenjske razmere svojega vsakdana, ki so lahko v posameznih regijah in časovnih obdobjih precej različne. Odzivajo se na socialne razlike in opisujejo življenje preprostih in pogosto revnih ljudi, na drugi strani pa sta blišč in vsemogočnost bogatih posameznikov, zlasti grofov in kraljev, predstavljena na zelo domišljjski način.

Pretanjena naracija je v slovenskem prostoru še posebej opazna v pravljicah, ki so bile posnete v Reziji, kjer v Italiji živi slovenska manjšina, odmaknjena v hribovitem, težko dostopnem predelu Karnijskih Alp. Pa vendar so bili Rezijani ves čas v stiku s sosednjimi regijami, saj so morali mnogi med njimi po svetu, da so s svojimi veščinami in izdelki lahko preživljali družino. Na svojih poteh so v drugih krajih slišali mnoge lepe pripovedi in jih prenesli v rodno Rezijo. Izjemen pripovedni slog lahko sicer zasledimo tudi v drugih regijah pri nekaterih nadarjenih pravljničarjih, ki so se kalili ob domačem ognjišču v krogu svoje družine in sosedov ob poznih večernih urah med pripovedovanjem in petjem. Vendar je ohranjenih razmeroma malo dobrih posnetkov ali zapisov njihovega pripovedovanja.

V sodobni digitalni družbi pripovedovanje pravljic v krogu odraslih in otrok v slovenskem in tudi širšem evropskem prostoru skorajda ne živi več. Kratke zgodbe in šale morda tu in tam v zbrani družbi še slišimo pripovedovati. Pravljice pa pripovedujejo le še odrasli svojim otrokom in vnukom ali pa jih kar prebirajo iz različnih zbirk pravljic in povedk.

V drugi knjigi tipnega indeksa slovenskih ljudskih čudežnih pravljic, urejenih po mednarodnem klasifikacijskem sistemu ATU (Aarne, Thompson, Uther), so zbrane slovenske folklorne pripovedi, ki se uvrščajo med pravljnične tipe od ATU 500 do ATU 749. Kljub mednarodni razširjenosti pravljničnih tipov in motivov njihovo lokalno podobo narekuje okolje, v katerem so se razvijale in kjer so jih pripovedovali. Zaradi tega najdemo v njih številne družbene, kulturnozgodovinske in naravne značilnosti regij, v katerih so živeli ljudje, ki so pravljice pripovedovali. Vse to daje tudi slovenskim pravljicam značilno svojsko podobo, po kateri se razlikujejo od pravljic drugih narodov, čeprav se uvrščajo v iste pravljnične tipe.

Slovenske čudežne pravljice, obravnavane v tej knjigi, je bilo mogoče razvrstiti po mednarodni tipologiji v 71 različnih pravljničnih tipov. Med njimi so pravljice, ki so zelo znane in razširjene širom po svetu, kot so: Pepelka / Cinderella (ATU 510A),

Ladja, ki pluje po vodi in kopnem / The Land and Water Ship (ATU 513B), Princeza na stekleni gori / The Princess on the Glass Mountain (ATU 530), Obuti maček / Puss in Boots (ATU 545B), Ribič in njegova žena / The Fishermann and His Wife (ATU 555), Aladin / Aladdin (ATU 561), Mizica, pogrni se / The Table, the Donkey and the Stick (ATU 563), Zajčji pastir / The Rabbit-Herd (ATU 570), Palček / Thumbling (ATU 700), Sneguljčica / Snow White (ATU 709) in še mnoge druge.

Tudi v drugi knjigi čudežnih pravljic je nekaj pravljичnih tipov, ki jih je Hans-Jörg Uther iz prenovljenega mednarodnega tipnega indeksa pravljic* izločil. Te pravljice so označene s klasifikacijsko številko AaTh – določeno v predhodnem »Aarne-Thompson indeksu« iz leta 1961. Med slovenskimi čudežnimi pravljicami so tovrstni primeri v tej knjigi: Trije bratje iščejo bogastvo / Three Brothers Seek Riches (AaTh 551**), Krokav pomočnik / The Raven Helper (AaTh 553), Govorica rož / Language of Flowers (AaTh 671F*) in Pogovor volov / Language of Oxen (AaTh 671G*).

Namen te knjige je približati domačemu bralcu slovensko ljudsko pripovedno izročilo, urejeno po mednarodni tipologiji, tujim raziskovalcem pa omogočiti primerjavo njihovih pravljic in povedk s slovenskimi pripovedmi istega tipa. Spoznavanje povezanosti slovenskega pripovednega izročila s sorodnim gradivom ljudskega slovstva drugod po svetu nam omogoča boljše razumevanje slovstvene folklore in odkrivanje razvojne poti slovenskih folklornih pripovedi v mednarodnem kontekstu.

* Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson* I–III. (FF Communications 284–286). Helsinki 2004. (3. izpopolnjena izdaja: Uther 2024).